

معرفی کتاب
کتاب شهرشناسی
استارباد

یعقوب رشتچیان

توجه ویژه ای که از حدود یک دهه ی پیش به بافت و بناهای تاریخی استرآباد معطوف شده است، جای خالی یک منبع علمی، فنی و جامع را در این حوزه پر رنگ تر کرده است. هر چند در طی این سال ها پژوهش های زیادی در این حوزه انجام شده و پایان نامه های متعددی هم نوشته شده، لکن انتشار یک کتاب علمی از دو جنبه ضروری می نماید؛ نخست آن که برای جلب توجه همگانی به سمت بافت تاریخی گرگان (شهر استرآباد) نیازمند تدوین یک سند علمی- تاریخی است و از طرفی، تعدد دانشگاه ها و دانشکده های متعدد بومی که هر کدام تعداد بی شماری دانشجوی معماری در مقاطع مختلف دارند، خطر تألیف آثار غیر علمی توسط افراد غیر متخصصی که بر مبنای بازار نیاز، اقدام به جمع آوری و انتشار کتاب می کنند، بدون این که از تخصص و شناخت کافی برخوردار باشند.

کتاب شهرشناسی استارباد محصول بیش از ده سال تلاش مهندس یعقوب رشت چیان است که به شیوه ای عالمانه در این حوزه نگارش یافته و در آینده ای نزدیک با همکاری و مشارکت موسسه فرهنگی میرداماد و دفتر بهسازی و احیاء بافت تاریخی گرگان منتشر خواهد شد. در این جا یادداشتی را به قلم یعقوب رشتچیان می خوانید:

مرکز تاریخ محلی موسسه فرهنگی میرداماد

گرگانی نیستم. اما دو رشته ناگستنی من را به گرگان می‌پیوندد:

۱- برای من، با بیش از ۳۵ سال کار حرفه‌ای در زمینه معماری و شهرسازی، هسته کهن شهر گرگان دربرگیرنده یکی از ارزنده‌ترین بافت‌های شهری تاریخی کشور است.

۲- همسرم گرگانی است؛ و من از آغاز زندگی زناشویی، در بیش از ۳۵ سال گذشته، در چارچوب پیوندهای خویشاوندی، با شهر گرگان سروکار داشته‌ام.

درهم‌پیچیدگی این دو رشته پیوند اما به این معنا نیست که من در سرتاسر این سالها از دید شهرشناختی به گرگان نگریسته‌ام. امروزه مایه دریغ و افسوس من است که ارزشهای بافت تاریخی شهر، در نبود دانش و بینش بایسته و شایسته، دستکم در دو سوم این سال‌ها از چشم من دورمانده‌است. اگرچه هنوز هم، به آن اندازه که باید، بهره‌ای از دانش و بینش ندارم، اما از ۱۰ سال پیش، شاید به پشتوانه سالهای سپری‌شده در کار حرفه‌ای، با کم‌دانشی آمیخته به دل بستگی، دست‌به‌کار فراهم‌سازی این پژوهش شدم.

تاریخ‌نگار نیستم. از همین‌رو، پژوهش شهرشناختی استارباد، در فراسوی نگارش تاریخ یا تاریخچه شهر در چارچوب رویکرد تاریخ‌نگارانه، بر آن است که چندوچون پیدایش و شکل‌گیری شهر استارباد (هسته کهن گرگان امروزی)؛ و گسترش بافت شهری و فرایند دگرگونی‌های کالبدی - کارکردی شهر گرگان تا نیمه نخست سده ۱۳۰۰ را، از دیدگاهی شهرشناختی بررسی کند. باشد که از این راه، ارزش‌های پیدا و ناپیدای بافت تاریخی شهر و معماری بومی بازشناخته‌شود؛ و رهیافت بهینه برای بهسازی و ماندگاری آن فراهم‌آید.

شهرشناسی پژوهشی میان - رشته‌ای است؛ از یک‌سو با جغرافیای تاریخی شهر سروکار دارد؛ و از سوی دیگر رویکردی شهرسازانه است. آمیزه شهرسازی و جغرافیای تاریخی است. از دیدگاه شهرسازانه به جغرافیای تاریخی می‌پردازد. به‌گفته دیگر، ویژگی‌های شهرسازانه تاریخی شهر، در فرایند شکل‌گیری، گسترش و دگرگونی‌های آن، را در بستر جغرافیایی بررسی می‌کند.

شالوده این پژوهش، از یکسو بر شناخت همه‌سویه هسته تاریخی شهر گرگان، دستامد پیمایش‌های میدانی و برداشت‌های کارکردی- کالبدی، استوار است؛ و از سوی دیگر، بر یافته‌هایی از تاریخ دور و دراز شهر، آن‌چنان که با جست‌وجو در متن‌های چاپی یا الکترونیک کتاب‌ها و نوشته‌های در دسترس می‌توان پیدا کرد. متن‌های یادشده دربرگیرنده سه بخش کتاب‌ها و نوشته‌های فارسی و چندتایی عربی (بیش از ۱۸۰ متن)؛ کتاب‌ها و نوشته‌های انگلیسی (۲۴ متن)؛ و بیش از ۱۰۰ پایگاه اینترنتی است؛ و تنها نام و شناسنامه آن‌هایی را آورده‌ام که بازگفتی از آن‌ها در متن پژوهش آمده‌است؛ نه همه آنچه در فرایند فراهم‌سازی این پژوهش بررسی و جست‌وجو کرده‌ام.

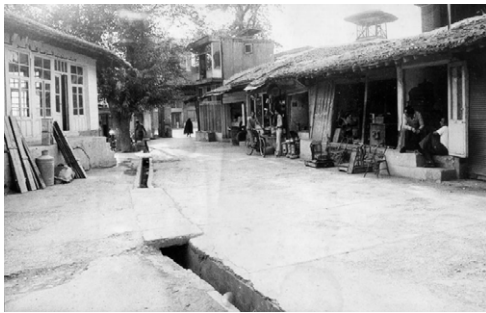
درباره متن پژوهش

متن این پژوهش برآمده از سه دفتر است.

دفتر یکم با درآمدی بر تاریخ استارباد آغاز می‌شود و در پی آن ویژگی‌های شهر از گذشته

دور تا آغاز سده ۱۳۰۰ خورشیدی، در ده بخش، بررسی می‌شود.
دفتر دوم دربرگیرنده شش بخش است و چندوچون دگرگونی‌های بافت شهری گرگان در سالهای ۵۰ - ۱۳۰۰ خورشیدی را بررسی می‌کند.
دفتر سوم، چهار بخش دارد و به بررسی ریخت‌شناسی بافت شهر و ویژگی‌های معماری بومی و نوین ساختمان‌ها در برابر ویژگی‌های سرزمینی و آب و هوا می‌پردازد.
درباره نگاره‌های شهری

دستامد پیمایش‌های میدانی و برداشت‌های کارکردی - کالبدی در گستره بافت تاریخی شهر نگاره‌های چندگانه‌ای است که در جای‌جای متن این پژوهش گنجانده شده‌است. این نگاره‌ها، که فرآوری آنها زمان و نیروی کار بسیار هنگفتی برده‌است، با ریزبینی بایسته، برای نخستین بار و در چارچوب همین کار پژوهشی پدیدآمده‌است؛ همانندی ندارد و آنها را

محلہ درینو گرگان دهه ۱۳۵۰ خمرکز اسناد دانشکده معماری دانشگاه شهید بهشتی

نخستین دستامد ارزنده این پژوهش باید به‌شمار آورد. این نگاره‌ها برای نمایش شکل و اندازه، سازمان فضایی و ساختار کالبدی هسته تاریخی شهر و دگرگونی‌های آن در نیمه نخست سده ۱۳۰۰ فرآورده شده‌است. به گفته دیگر، کارکرد نگاره‌ها، از یکسو، بازآفرینی شهر استارباد (هسته تاریخی گرگان امروز) با ویژگی‌های کالبدی

پیش از سده ۱۳۰۰ آن است؛ و از سوی دیگر، بازنمایی دگرگونی‌های ساختاری - کارکردی آن در بازه زمانی یادشده. از این دیدگاه، نگاره‌های این پژوهش از ارزشی برابر با متن نوشتاری آن - و چه بسا بیشتر - برخوردار است.

نخستین کوشش من برای فرآوری نگاره‌ای از هسته تاریخی شهر گرگان، به سال ۱۳۸۵ برمی‌گردد. ویرایش چندباره نگاره‌های فرآوری‌شده با بهره‌گیری از نگاره‌های هوایی سال‌های گوناگون و سرانجام ویرایش پایانی آنها بر روی نگاره هوایی سال ۱۳۴۵، همراه با افزودن یافته‌های تازه به آن، تا زمستان سال ۱۳۹۱ به درازا کشید. این اما به‌معنای پایان کار بر روی نگاره‌ها نبود. در سرتاسر زمان بیش از دو ساله (از نیمه مردادماه ۹۲ تا نیمه مهرماه ۹۴) نوشته‌شدن متن پژوهش، پاره‌ای از نگاره‌ها، خواه با دست‌یافتن به آگاهی‌های نویافته و یا برای همخوانی هرچه بیشتر با متن، چندبار ویرایش شده و شماری نگاره دیگر نیز فرآوری و به پژوهش افزوده شده‌است.